

М. М. Заброцький, А. С. Лобанова

ЕГОЇЗМ

ЕГОЇЗМ (франц. *égoïsme*, від *его...*) – ціннісна орієнтація суб'єкта, яка полягає у переважанні в його діяльності та поведінці корисливих особистих потреб при ігноруванні інтересів інших людей і соціальних груп. Протилежність [альтруїзму](#). Проявом Е. є ставлення до ін. людини як до об'єкта та засобу досягнення влас. корисливих цілей. Як риса особистості Е. виявляється у надмір. зосередженості на собі, самозакоханості, безапеляційності суджень, споживац. ставленні до оточуючих, байдужості та зневазі до них. Формування Е. зумовлене соц. трансформацією природ. інстинкту самозбереження. Усвідомлення цінності влас. «Я» є необхід. умовою становлення й самореалізації особистості, важливим елементом сусп. життя, водночас абсолютизація принципу Е. призводить до негатив. наслідків. Розвиток Е. пов'яз. з недоліками у вихованні. Так, закріплення у дитини в процесі сімей. виховання завищеної самооцінки може сприяти формуванню стійкої цінніс. орієнтації, якій властиве врахування особистістю лише влас. інтересів, потреб, бажань, переживань тощо. У зрілому віці це може призвести до відчуження – переживання суб'єктом самотності у ворожому для себе світі.

У низці етич. та етико-психол. концепцій Е. виводять або з природи людини, її прагнення до щастя ([евдемонізм](#)), до насолоди ([гедонізм](#)), з потреби домогтися сусп. визнання ([утилітаризм](#) і [прагматизм](#)), або з сукупності цих чинників (теорії «розумного Е.»). Думки про егоїстичність природи людини, відомі вже в антич. філософії (Демокрит, Епікур), розвинені в етич. доктринах мислителів епохи просвітництва (К.-А. Гельвецій, Т. Гоббс, Б. Мандевіль, Б. Спіноза, П.-А. Гольбах та ін.). Вони вважали, що оскільки людина керується у вчинках лише влас. інтересами, то необхідно не вимагати відмовитися від них, а вчити «розумно» їх бачити. За умови належної організації сусп. життя інтереси окремої особи не будуть суперечити інтересам інших та суспільства загалом, а, навпаки, слугуватимуть їм. У теорії «розумного Е.» М. Чернишевський зацентрував увагу на служінні людиною суспільству: свідоме підпорядкування своїх інтересів і прагнень потребам рев. боротьби є тим, що найповніше відповідає влас. інтересам. У 19 ст. принцип Е. розвинено у концепціях М. Штірнера й Ф. Ніцше. У 20 ст. розмаїття етич. напрямів зумовило неоднозначне ставлення до проблеми Е. – від позитив. обґрунтування З. Фройдом до спростування Дж.-Е. Муром. Е. Фромм вважав, що Е. не тільки не є синонімом любові до себе, а, навпаки,

становить її діаметральну протилежність на тій підставі, що заперечує любов взагалі. В етиці марксизму формування Е. пов'язували з появою приват. власності в період розпаду первіснообщин. ладу і трактували його як відображення процесу атомізації сусп. об'єднань, виділення самодостат. індивідів та замкнених груп (згодом класів), для яких суспільно корисна діяльність є лише засобом утвердження та збереження свого особливого соц. становища. Розвиток товар. виробництва зробив принцип Е. універсал. мірилом людської (підприємниц.) активності, і лише зі зникненням приват. власності, на думку марксистів, він може втратити роль осн. способу мотивації діяльності та буде витіснений принципом колективізму.

М. М. Заброцький

Егоїзм груповий – різновид поведінки соц. груп і колективів (профес., вироб., політ., громад., нац. тощо), задоволення потреб яких шкодить іншим та суспільству, зачіпає їхні інтереси. Е. г. як соц. явище є морально-етич. феноменом, системою цінностей, що втілює вузькопрагматичні, споживац. настрої та орієнтації винятково на «свою команду»; формою діяльності, спрямов. на здобуття безпідстав. переваг у розподілі та перерозподілі матеріал. благ; відокремлення групового інтересу від сусп.; протиставленням «своїх» «іншим». Сутність (природу) Е. г. визначають характер і тип сусп. устрою. У суспільствах колективіст. типу, що функціонують на засадах безеквівалентності обміну та розподілу, централізовано-планової регуляції госп. життя, Е. г. трактують як дисфункціонал., деструктивне явище, притаманне періодам кризи колективіст. відносин, руйнації командно-адм. економіки. Для ринк. суспільств Е. г. (корпоративізм, партнерство) є не гальмом або перешкодою, а функціонал. і конструктив. явищем (за деякими винятками: мафіозні клани, групи наркобізнесу, рекет). Привнесення принципів продуктив. конкурент. індивідуалізму (**егоїзму**) до колективіст. системи чи суспільства з усталеними держ.-общин. традиціями призводить або до його відторгнення, або до таких модифікацій, як споживацтво (примат перерозподілу над виробництвом); місництво та відомчість; позаринк. монополія цін; кримінал. і напівкримінал. фінанс.-екон. діяльність; напівлегал. і стихійна приватизація держ. майна і комунал. власності; здійснення бартер. операцій, які не контролюються оподаткуванням; рекет, корупція тощо. За характером дії та впливу на сусп. життя розрізняють функціонал. і дисфункціонал. Е. г. Перший притаманний соц. групам, що інтегровані в існуючі соц.-екон. відносини та вироб. умови і відображають їх сутність; другий – не інтегров. або слабоінтегров. у соц.-екон. систему та вироб. відносини групам. Залежно від соц.-екон. та морально-етич. наслідків Е. г. поділяють на конструктив. і деструктивний. Поширення деструктив. Е. г. (виявляється в орієнтаціях певних соц. груп на одержання миттєвої вигоди, переваг над ін. групами) свідчить про кризовий стан суспільства. Конструктив. Е. г. сприяє досягненню позитив. результатів, підвищенню продуктивності праці, поліпшенню якості продукції та зростанню її обсягів, оскільки,

переслідуючи свої корпоративні інтереси, соц. група одночасно задовольняє потреби суспільства, сприяє його розвитку. Такий Е. г. має позитив. соц.-екон. та морал. сенс. Деструктив. Е. г. досить часто збігається з дисфункціонал., але не тотож. йому, оскільки за певних умов останній може відігравати конструктивну роль, напр., коли госп. система перестає виконувати свої функції, а в її надрах зароджуються нові, перспективні види виробництва. За способом реалізації групових інтересів виділяють декілька типів Е. г.: вимушений – виявляється на мікрорівні як захист від макросистеми (госп. механізму, соц.-екон. устрою), що не сприяє реалізації сусп. потреб у формі групової діяльності; споживац. (утриман.) – характер. для груп, які завдяки особл. соц. статусу та недосконалості макросистеми користуються привілеями у сфері розподілу матеріал. благ без еквівалент. трудового внеску; силовий – прояви, пов'язані з силовими, хоча й закон. діями та заходами (страйки), коли одержання матеріал. благ одними колективами шкодить ін.; насильниц. (інтервенціоналіст.) – виявляється у застосуванні протизакон. дій і засобів (рекет, корупція, шахрайство та ін.). Для фіксації фактів Е. г. використовують індикатори: спосіб екон. діяльності, тип соц. поведінки і різновид групової системи цінніс. орієнтацій і норм. Дисфункціонал., деструктив. Е. г. характеризується непродуктив. екон. діяльністю, цінніс. орієнтаціями і нормами, спрямов. на досягнення мети будь-якою ціною, соц. поведінкою, яка задовольняє винятково групові (кланові) інтереси. Показниками функціонал.-конструктив. Е. г. за наявності групових цінніс. орієнтацій і норм є екон. продуктивна діяльність і соц. поведінка, що задовольняє не тільки групові, а й сусп., держ. інтереси.

А. С. Лобанова

Рекомендована література

1. Рэнд А. Концепция эгоизма / Пер. с англ. С.-Петербург, 1995;
2. Багмет І. М. Альтруїзм та егоїзм у життєвій позиції елітарної особистості // Наук. зап. Інституту психології. К., 2000. Вип. 1;
3. Ходячий В. М. Егоїзм як соціокультурний феномен і фактор політичної соціалізації особистості // Нова парадигма. 3., 2000. Вип. 16;
4. Коваль О. Егоїзм як першопричина людських учинків // Психологія і суспільство. 2003. № 3.

Бібліографічний опис:

Егоїзм / М. М. Заброцький, А. С. Лобанова // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-18592>

